

**SUPPORT TO CRIMINAL JUSTICE REFORM
IN UKRAINE**

DGI (2014) 20

**ВІДПОВІДНІСТЬ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО МІЛІЦЮ”
ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ
СТАНДАРТАМ**

**Підготовлено на основі коментарів
Ральфа Роша, консультанта Ради Європи**

29 вересня, 2014

ВСТУП

1. Метою цих коментарів є оцінка відповідності деяких останніх змін до Закону України “Про міліцію”¹ Європейській конвенції про права людини (ЄКПЛ) у тлумаченні Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та іншим європейським стандартам, що застосовуються у даній сфері.

2. У документі аналізуватимуться ці законодавчі зміни та визначатимуться будь-які труднощі, які можуть виникнути у контексті їх відповідності ЄКПЛ та європейським стандартам. Доповідь також міститиме пропозиції щодо уникнення можливих порушень цих стандартів протягом періоду, коли діятимуть дані законодавчі зміни.

3. Передбачається, що коментар стане в нагоді українській владі у її зусиллях, спрямованих на забезпечення того, щоб дії працівників міліції та інших правоохоронних органів відповідали міжнародним зобов’язанням України.

ЗМІНИ

4. Відповідні зміни до Закону України “Про міліцію” є такими:

- a. Доповнення тексту статті 12 словами "а також у районі проведення антитерористичної операції";
- b. Доповнення тексту статті 15 новою частиною такого змісту: “Працівники міліції мають право застосовувати вогнепальну зброю у районі проведення антитерористичної операції”.

5. В офіційному прес-релізі Адміністрації Президента України зазначалося, що мотивом прийняття згаданих змін є те, що вони надають *“право правоохоронцям застосовувати без попередження заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю проти осіб, які відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визнаються терористами та займаються тероризмом. Це дозволить підвищити рівень безпеки працівників міліції під час проведення АТО та сприятиме більш ефективному виконанню ними завдань із знешкодження терористів під час проведення антитерористичної операції.”*²

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ЗАСТОСУВАННЮ

6. Першим за значенням правовим стандартом, що підлягає застосуванню, є ЄКПЛ у тлумаченні ЄСПЛ. Україна є членом Ради Європи та учасницею ЄКПЛ.

7. Згідно зі статтею 1 ЄКПЛ держави-учасниці беруть на себе зобов’язання “гарантувати” права і свободи, визначені у ЄКПЛ, особам, які перебувають під їх юрисдикцією.

¹ Закон № 1633-VII “Про внесення змін до Закону України “Про міліцію” щодо умов застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї у районі проведення антитерористичної операції”, підписаний Президентом України 18 серпня 2014 р.

² <http://president.gov.ua/en/news/31014.html> у доступі від 7 вересня, 2014р.

Позитивне зобов'язання – “правові та адміністративні рамки”

8. Стаття 2 ЄКПЛ захищає право на життя. Це покладає на Україну, як учасницю ЄКПЛ, низку зобов'язань. Найбільш значущим з них є вимога стосовно того, що право на життя має бути належним чином захищене національною правовою системою. Велика палата ЄСПЛ зазначила, що у статті 2 *“ідеться про першочерговий обов'язок Держави гарантувати право на життя шляхом створення належної нормативно-правової бази та правозастосовної практики для попередження вчинення злочинів проти особи, забезпечених ефективним механізмом виконання законів для попередження, припинення злочинних дій і покарання за порушення цих правових норм.”*³

9. ЄСПЛ, відзначаючи, що стаття 2 дозволяє поліції застосовувати силу зі смертельними наслідками, наголошує, що це не передбачає повну свободу дій у даному контексті, і зазначає, що *“законодавчо неврегульовані та свавільні дії представників влади є несумісними з ефективною повагою до прав людини. Це означає, що поліцейські операції, крім того, що їх проведення має бути дозволене національним законодавством, мають бути достатньою мірою врегульовані цим законодавством з точки зору наявності системи адекватних та ефективних гарантій проти свавілля і зловживання силою.”*⁴

10. Суд також⁵ підкреслив, що *“нормативно-правова база та правозастосовна практика повинні визначити вичерпний перелік обставин, за яких працівники правоохоронних органів можуть застосовувати силу і вогнепальну зброю, у світлі міжнародних стандартів, що були розроблені у цій сфері”, а також містити конкретні посилання на Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами правоохоронних органів, ухвалені в рамках ООН (“Основні принципи”).*⁶

11. У справі *“МакКейн проти Сполученого Королівства”*⁷ ЄСПЛ розглянув на відповідність вимогам статті 2 ЄКПЛ випадок вбивства трьох терористів Ірландської Республіканської Армії членами британських Збройних Сил.

12. Правовими нормами, які регулюють застосування сили, передбачено, що сила, застосована у будь-якій ситуації, не може перевищувати ступінь “обгрунтованої виправданості”, що за формальними ознаками, вочевидь, надає працівникам правоохоронних органів дуже широку свободу розсуду стосовно визначення обставин, за яких вони можуть застосовувати силу зі смертельними або потенційно смертельними наслідками. ЄСПЛ ретельно вивчив правові норми, а також те, яким чином вони були розтлумачені та застосовані національними судами. Європейський суд з прав людини встановив, що на практиці суди вдавалися до обмежувального тлумачення правової норми. Практика національних судів вимагала, щоб будь-яке застосування сили зі смертельними наслідками було дійсно абсолютно необхідним для

³ Рішення щодо суті Великої палати Європейського суду з прав людини від 20 грудня 2004 р. у справі *“Макараціс проти Греції”*, пункт 57.

⁴ Згадане рішення *“Макараціс”*, пункт 58.

⁵ Пункт 59 того ж рішення.

⁶ Див. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx>

⁷ Рішення щодо суті від 27 вересня 1995 р. у справі *“МакКейн та інші проти Сполученого Королівства”*.

захисту життя. ЄСПЛ дійшов висновку, що норми права були достатньо суворими для того, щоб забезпечити дотримання статті 2.⁸

13. Суд постановив, що, навіть якщо відповідні положення національного законодавства прямо не встановлювали, що сила зі смертельними наслідками може бути застосована лише тоді, коли це є абсолютно необхідним, він був задоволений тим, що *“правила застосування сили, якими керувалися військовослужбовці і поліцейські у даній справі, містять низку норм, що регулюють застосування сили та належним чином відображують національні стандарти, а також сутність стандартів Конвенції.”*⁹

14. Таким чином зрозуміло, що завдяки достатньо суворому тлумаченню правових норм щодо застосування сили існує можливість виконати вимоги статті 2.

15. У справі *“Начова та інші проти Болгарії”*,¹⁰ застосовуючи своє рішення у справі *“МакКейн проти Сполученого Королівства”*, ЄСПЛ зазначив, що *“національна нормативно-правова база, яка регулює проведення операцій по арешту, повинна передбачати можливість вдаватися до застосування вогнепальної зброї з урахуванням ретельної оцінки супроводжуваних обставин і, зокрема, оцінки природи злочину, вчиненого особою, що намагається переховуватися від правосуддя, а також загрози, яку вона становила для інших.”*

“Абсолютна необхідність”

16. Стаття 2 також вимагає, щоб сила зі смертельними або потенційно смертельними наслідками застосовувалася лише у тих випадках, коли це абсолютно необхідно. Йдеться про тест на пропорційність, що має практичним наслідком те, що така сила повинна застосовуватися лише в якості крайнього засобу.

17. Суд дослідив обставини, за яких дозволяється застосовувати силу зі смертельними наслідками, у справі *“Начова та інші проти Болгарії”*. У цій справі йшлося про застосування сили зі смертельними наслідками до двох військовослужбовців строкової служби, які здійснили спробу втечі з військової бази, на якій вони проходили службу. Вони були неозброєні та не вчинили жодного злочину із застосуванням насильства. Не було інформації, яка давала би підстави вважати, що у разі втечі ці особи обов’язково намагалися б поранити або вбити будь-яку особу.

18. Працівник військової поліції вистрілив у них та вбив обох. Ці дії були виправдані тим, що вони вчиняли злочин, здійснюючи спробу втекти. Болгарія обґрунтовувала свою позицію у справі тим, що пункт “b” частини 2 статті 2 ЄСПЛ дозволяє застосування сили зі смертельними наслідками у подібних випадках.

19. ЄСПЛ вивчив відповідне законодавство Болгарії, яким дозволяється застосування сили зі смертельними наслідками для арешту осіб, які здійснюють втечу. Законодавство не містило вимоги стосовно того, що будь-яке подібне застосування сили має обмежуватися випадками, коли йдеться про останній засіб. Законодавство

⁸ Рішення у справі *“Макараціс”*, згадане вище, пункт 155.

⁹ Пункт 159 згаданого рішення.

¹⁰ Рішення Європейського суду з прав людини від 6 липня 2005 р., пункт 96.

обмежувально тлумачило положення статті 2 у світлі головних цілей ЄКПЛ. Суд зазначив, що *“потенційно смертоносне насильство не може вважатися абсолютно необхідним, коли відомо, що особа, яка підлягає арешту, не становить жодної загрози для життя або фізичної недоторканності інших осіб, а також не підозрюється у вчиненні злочину із застосуванням насильства”*.¹¹

20. Суд дійшов висновку, що стаття 2 повинна тлумачитись таким чином, щоб дозволити застосування сили зі смертельними або потенційно смертельними наслідками виключно тоді, коли це є необхідним для захисту осіб від безпосередньої загрози їхньому життю.

21. Розглядаючи питання про те, чи було законним застосування сили зі смертельними або потенційно смертельними наслідками, Суд також оцінюватиме рівень підготовки, що пройшли працівники поліції, і правила (наприклад накази і внутрішні нормативні акти Міністерства внутрішніх справ), якими регулюється застосування сили та інших необхідних засобів.

22. У справі *“Каса проти Туреччини”*, де йшлося про застосування поліцією Туреччини сили зі смертельними наслідками, що призвела до смерті п’яти членів терористичної організації, ЄСПЛ не знайшов порушення права на життя. Суд зазначив, що *“за умов відстороненого міркування, його власна оцінка ситуації не могла замінити оцінку поліцейських, які були змушені реагувати у запалі” у випадку, “коли працівники поліції мали швидко реагувати під час протистояння з озброєними особами у громадському місці.”*¹²

23. Отже зрозуміло, що застосування сили зі смертельними наслідками до терористів буде законним, коли це абсолютно необхідно за наявних обставин.

Обов’язок здійснити ефективне розслідування

24. Стаття 2 також вимагає проведення ефективного розслідування смертей, що сталися внаслідок застосування сили працівниками правоохоронних органів. ЄСПЛ напрацював широку судову практику, що розкриває деталі цього обов’язку. В рішенні у справі *“Рамсахаї та інші проти Нідерландів”* Суд пояснив важливість ефективного розслідування таким чином: *“Те, що поставлено на карту у даному випадку, є нічим іншим як довірою громадськості до монополії держави у застосуванні сили.”*¹³

25. Зрозуміло, що Україна має справу з постійними збройними діями незаконних озброєних угруповань, які включають напади на Збройні Сили України, поліцію та цивільних осіб, а також широкомасштабне знищення власності. Україна має право і насправді зобов’язана захищати власних громадян від нападів. У цьому контексті можуть виникати ситуації, коли вимагається застосування сили зі смертельними наслідками. Важливо відмітити, що ЄСПЛ не забороняє застосування подібної сили. Замість цього він робить її предметом надзвичайно ретельного вивчення для того, щоб захистити право на життя, одне з найбільш основоположних прав.

¹¹ Пункт 95 того ж рішення.

¹² Рішення Європейського суду з прав людини від 20 травня 2008 року, пункт 87.

¹³ Рішення щодо суті Великої Палати Європейського суду з прав людини від 15 травня 2007 р., пункт 325.

26. Норми щодо використання сили застосовуються в усіх ситуаціях, навіть включаючи боротьбу з тероризмом. Україна кваліфікувала діяльність незаконних збройних угруповань, які діють на Південному Сході країни, як тероризм, і заявлена мета змін до Закону "Про міліцію" полягає у тому, щоб сприяти боротьбі з тероризмом.

27. ЄСПЛ визнав і з розумінням поставився до серйозних труднощів, з якими стикаються країни, що протидіють тероризму. У справі, що пов'язана з конфліктом у Чечні, Суд відмітив, що *"ситуація, яка існувала... у певний момент вимагала вжиття надзвичайних заходів з боку Держави з метою відновлення контролю над Республікою та придушення незаконних збройних заворушень."*¹⁴

28. Водночас Суд чітко наголосив, що навіть під час боротьби з тероризмом повинні застосовуватися гарантії захисту права на життя, передбачені Європейською конвенцією з прав людини і основоположних свобод. З цієї причини Суд ухвалив документ, який можна охарактеризувати як контекстуальний аналіз. У цьому аналізі концепція "абсолютної необхідності" тлумачиться і застосовується з урахуванням обставин, що мають переважне значення, за яких було застосовано відповідну силу, а також беручи до уваги загальну вимогу щодо захисту права на життя. Наприклад, межа сили, застосування якої є "абсолютно необхідною" у випадку збройного пограбування магазину одним злочинцем буде суттєво відрізнятися від межі сили, застосування якої є "абсолютно необхідною" в ситуації, коли йдеться про масові заворушення як організовану операцію, з чим стикається Україна. Це не означає, що стандарти, дотримання яких вимагається від сил безпеки, є нижчими, але скоріше означає, що під час оцінки законності будь-якого застосування сили до уваги будуть взяті конкретні обставини справи.

АНАЛІЗ ЗМІН

29. Зміни до Закону України "Про міліцію" являють собою значний відступ від попередніх положень Закону. Стаття 12 зараз дозволяє працівникам міліції застосовувати силу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю без попередження у районі проведення антитерористичних операцій. За умови буквального тлумачення цю зміну можна розуміти так, що виправданим вважається застосування працівниками міліції сили зі смертельними або потенційно смертельними наслідками у будь-якому районі, на території якого оголошено проведення антитерористичних операцій, без попередження, виключно на підставі того, що працівник міліції є присутнім на території цього району. Альтернативним тлумаченням може бути те, що цією законодавчою зміною лише вилучено вимогу стосовно попередження про застосування сили у таких районах і не передбачається відступ від загальних умов застосування сили, визначених статтею 15 Закону України "Про міліцію".

30. У своїй практиці ЄСПЛ зробив особливий наголос на необхідності попередження з боку працівників поліції перед тим, як вони вдаються до застосування сили. Основні принципи також особливо наголошують на цьому моменті. Попередження може розглядатися як надання особам можливості відмовитися від їхньої протиправної поведінки, а також як сприяння забезпеченню того, що ці особи розуміють, що мають справу з працівниками поліції. Водночас Суд визнав, що можуть мати місце випадки, коли або недоцільно, або неможливо очікувати на надання

¹⁴ Рішення щодо суті Великої Палати Європейського суду з прав людини від 24 лютого 2005 р. у справі "Ісаєва проти Росії", пункт 180.

попереджень. В Основних принципах також визнається можливість виникнення ситуацій, коли попередження є недоцільним.¹⁵

31. Відповідно, будь-яка правова норма, яка вилучає вимогу щодо надання попередження у повному спектрі випадків, вочевидь створює серйозні проблеми у контексті дотримання статті 2.

32. Стаття 15 Закону України “Про міліцію” регулює застосування зброї в цілому. Вона визначає низку випадків, коли може бути застосована вогнепальна зброя як крайній засіб. Ці випадки включають:

- захист громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також звільнення заручників; та
- відбиття нападу на охоронювані об'єкти, конвої, жилі приміщення громадян, приміщення державних і громадських підприємств, установ і організацій, а також звільнення їх у разі захоплення.

33. Законодавчою зміною додаються наступні слова наприкінці статті 15: “Працівники міліції мають право застосовувати вогнепальну зброю у районі проведення антитерористичної операції.”

34. Використання терміну “як крайній захід” у статті 15 може розцінюватись як таке, що виконує функцію важливої гарантії. Він має відношення до застосування сили в усіх випадках, передбачених даною статтею, включаючи нещодавно внесену зміну. Це положення могло б діяти з метою обмеження законного застосування вогнепальної зброї тими випадками, коли це є абсолютно необхідним для захисту життя, про що йшлося вище в аналізі справи “*Начова та інші проти Болгарії*.”

35. Водночас потрібно дослідити питання необхідності прийняття недавніх законодавчих змін. Попередня редакція статті 15 дозволяла застосування вогнепальної зброї у конкретно визначених випадках. Вони включали у себе ситуації, коли працівник міліції вважав, що використання такої зброї було абсолютно необхідним для захисту його життя або життя цивільних осіб чи інших працівників міліції. Відповідно, попередня редакція статті 15 дозволяла міліції в Україні застосовувати силу зі смертельними наслідками проти терористів тоді, коли це було абсолютно необхідно (“як крайній захід”). Отже з першого погляду не є зрозумілим, чому виникла потреба у цих останніх законодавчих змінах або якою була їх мета. Стурбованість викликає той факт, що дана законодавча зміна, здається, може бути розтлумачена таким чином, що дозволить застосування вогнепальної зброї без будь-яких гарантій, передбачених національним законодавством.

36. Працівники міліції та правова система України можуть, як прямо, так і опосередковано, посилатися на нову законодавчу зміну як підставу для того, щоб вважати, що вони мають право застосовувати вогнепальну зброю у ширшому спектрі

¹⁵ Принцип 10: “посадові особи з підтримки правопорядку представляються як такі та висловлюють чітке попередження про намір застосувати вогнепальну зброю, надаючи достатньо часу для реагування у відповідь на це попередження, за виключенням тих випадків, коли ці дії створюють для посадових осіб непотрібну небезпеку або становлять загрозу загибелі або завдання тяжкої шкоди іншим особам, або ж були б явно недоцільними або непотрібними за обставин, що склалися у відповідній ситуації.”

випадків ніж той, що передбачений на даний час Законом України “Про міліцію”. Наприклад, працівник міліції може вирішити, що лише його підозра стосовно належності особи до терористів є достатнім виправданням для застосування проти неї вогнепальної зброї без попередження. Це не відповідало б ролі працівника міліції і становило б порушення статті 2 ЄКПЛ. Працівникам поліції, які забезпечують правопорядок, не дозволяється застосовувати силу для покарання людей. Вони лише уповноважені, з точки зору ЄКПЛ, застосовувати силу у тих випадках, коли це абсолютно необхідно для захисту життя. Якщо працівники поліції мають справу з особами, які підозрюються у тероризмі, вони повинні, якщо можливо, вжити заходів для їх арешту або затримання. Якщо терористи чинять опір арешту та є підстави вважати, що вони застосовуватимуть зброю проти поліцейських, відповідна сила може бути застосована, навіть якщо це може мати наслідком смерть терористів. Як обговорювалося раніше, практика ЄСПЛ визнає труднощі, властиві боротьбі з тероризмом, і той факт, що працівники міліції часто змушені миттєво приймати рішення у випадках, коли їхнє життя або життя інших людей опиняється під загрозою.

ПОТЕНЦІЙНІ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ПРИЙНЯТТЯ ЗМІН

37. Прийняття згаданих змін може мати низку наслідків.

38. Першим і найбільш серйозним з них є те, що особи можуть бути позбавлені життя у результаті застосування сили у випадках, де таке застосування не відповідає вимогам статті 2 ЄКПЛ. Це становитиме порушення права на життя цих осіб. Це також може призвести до порушень прав членів їхніх сімей.

39. Також стаття 2 вимагає проведення ефективного розслідування будь-яких смертельних випадків, що сталися внаслідок застосування сили представниками держави. Такі розслідування є необхідними з метою *“забезпечення ефективного застосування національних законів, які захищають право на життя”* і гарантування відповідальності осіб, які застосували силу.¹⁶ В рішенні у справі *“Рамсахай та інші проти Нідерландів”* ЄСПЛ зазначив: *“Те, що поставлено на карту у даному випадку, є нічим іншим як довірою громадськості до монополії держави у застосуванні сили.”*¹⁷

40. Будь-яке розслідування, в якому не застосовуються відповідні стандарти дослідження інцидентів з використанням сили, саме по собі вірогідно матиме наслідком порушення статті 2. Отже це розслідування навряд чи буде ефективним.

41. У випадку широкого застосування згаданих законодавчих змін, результатом може стати загибель або серйозне поранення багатьох людей. Крім явного порушення права на життя цих осіб, дана ситуація матиме вкрай негативний вплив на верховенство права в Україні. Це може фатальними чином підірвати довіру населення України та міжнародного співтовариства щодо відданості країни своїм зобов'язанням у сфері верховенства права та зашкодити зусиллям, спрямованим на просування у напрямі європейської інтеграції. Більш того, ті особи й сили, які виступають проти територіальної цілісності України, можуть використати такі вбивства для того, щоб поставити під сумнів законність влади країни. Якщо такі вбивства набудуть значного

¹⁶ Згадане вище рішення у справі *“Начова та інші проти Болгарії”*, пункт 110.

¹⁷ Згадане рішення, пункт 325.

поширення, в Україні може виникнути “узаконена” практика незаконних і непідсудних вбивств.

42. Якщо не здійснюється ефективне розслідування, цим створюються сприятливі умови для існування культури безкарності, що у свою чергу матиме надзвичайно згубні наслідки для верховенства права в Україні.

43. Аналіз практики ЄСПЛ свідчить про те, що обов’язок проведення ефективного розслідування не має обмежень за строками. Якщо люди не зможуть домогтися справедливості в українських судах, вони направлять свої справи до Страсбургу.

44. Таким прикладом можуть бути справи “Джордан проти Сполученого Королівства”¹⁸ (стосовно розстрілу у 1993 р. особи, яка підозрювалася у тероризмі і приналежності до Ірландської Республіканської Армії), “Корбелі проти Угорщини”¹⁹ (стосовно випадків загибелі під час радянського вторгнення у 1956 р.), “Яновець та інші проти Росії”²⁰ (щодо масового вбивства польських офіцерів у 1941 р. у Катині).

45. ЄКПЛ є чинною для України, і жодної заяви про відступ від зобов’язань не було зроблено на підставі статті 15 ЄКПЛ. Залишається лише очікувати, що подібна справа може виникнути стосовно України.

46. Це може створити серйозні проблеми, наприклад: втрата авторитету на світовій арені внаслідок визнання фактів повторюваних порушень або навіть “узаконеної” практики незаконних вбивств, заяви стосовно того, що Україна створює атмосферу безкарності для працівників правоохоронних органів, які вчиняють серйозні порушення прав людини, а також значні ресурси, які знадобляться для розгляду подібних справ і виплати компенсацій.

ЗАХОДИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ТРУДНОЩІВ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ

47. Як вже було сказано вище, положення внесених законодавчих змін створюють серйозні проблеми з точки зору їх відповідності європейським стандартам. Водночас, як неодноразово зазначалося, прийняття закону – це одна річ, а його виконання – інша. Було б бажано якнайшвидше скасувати ці зміни. Це усунуло б нинішні та потенційні ризики, висвітлені вище, та при цьому не зменшило б суттєво інструментарій міліції щодо виконання її складних і небезпечних завдань.

48. Допоки скасування відповідних змін в очікуванні, необхідно принаймні розглянути питання стосовно того, які заходи могли б бути вжиті для подолання потенційних труднощів, наведених вище.

- a. Як наголошувалося вище у пунктах 10 та 14, судові рішення, якими визначаються межі дії національного законодавства, можуть забезпечити дотримання вимоги статті 2 ЄКПЛ щодо “абсолютної необхідності”. Було б

¹⁸ Рішення Європейського суду з прав людини від 4 травня 2001 р.

¹⁹ Рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 19 вересня 2008 р.

²⁰ Рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 21 жовтня 2013 р.

надзвичайно корисно, якби можна було розв'язати цю проблему шляхом судового роз'яснення (тлумачення) відповідним українським судом. Конкретний механізм цього заходу безумовно залежатиме від відповідних процедур, наявних у національній правовій системі. Це може здійснити відповідна вища судова інстанція шляхом надання рекомендаційного роз'яснення з метою забезпечення однакового застосування положень закону, або необхідно буде очікувати на рішення вищого суду у конкретній справі. Визначення такого конкретного механізму безумовно є справою органів української влади.

- b. Або як результат втручання судового органу, наведеного вище, або незалежно від такого втручання відповідні нормативні акти Міністерства внутрішніх справ, що визначають яким чином працівники міліції мають застосовувати силу, могли б відобразити європейські стандарти та уточнити умови, за яких сила зі смертельними або потенційно смертельними наслідками може бути застосована міліцією. Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами правоохоронних органів, ухвалені в рамках ООН, могли б слугувати корисною відправною точкою у цьому контексті.
- c. Навчальні програми для працівників міліції мали б відобразити відповідні європейські стандарти, окреслені у цьому документі. Це може бути ключовим моментом для просування культури поваги до прав людини.
- d. Внутрішні та зовнішні органи контролю могли б здійснювати моніторинг того, як працівники міліції застосовують силу на практиці, та привертати увагу до труднощів, що виникають. Вони могли б у межах своєї компетенції рекомендувати вжиття або безпосередньо вживати відповідні заходи з метою усунення допущених порушень.
- e. Проведення ефективного розслідування з дотриманням європейських стандартів відіграло б важливу роль у забезпеченні дотримання права на життя.

ВИСНОВОК

49. У зв'язку з внесенням змін до Закону України "Про міліцію" постають серйозні питання їх відповідності статті 2 ЄКПЛ. Це може потягнути за собою низку негативних наслідків як для фізичних осіб, яких це стосується, так і для України. Отже було б бажано якнайшвидше скасувати ці зміни. Але до скасування необхідно позитивно розглянути питання щодо запровадження заходів, зазначених вище. Це дозволить зменшити вплив потенційно негативних наслідків.